

Το Εκπαιδευτικό Δράμα στην αντιμετώπιση ρατσιστικών Φαινομένων και συγκρουσιακών καταστάσεων στο σχολείο

Θανάσης Διαλεκτόπουλος
Διδάκτωρ Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής, Msc
Διδάκτωρ Βυζαντινής Ιστορίας, Msc

Εισαγωγή

Τα Θεατροπαιδαγωγικά Προγράμματα, που στηρίζονται στην παιδαγωγική φόρμα του Drama in Education (Εκπαιδευτικό Δράμα), είναι δράσεις που εφαρμόζονται σε σχολικό περιβάλλον, απευθύνονται σε ομάδες μαθητών και έχουν μαθησιακούς σκοπούς. Συνδυάζουν θεωρίες της Παιδαγωγικής και της Ψυχολογίας και χρησιμοποιούν τεχνικές του θεάτρου και του δράματος.

Το θέατρο στην εκπαίδευση προσφέρει ευκαιρίες για συζήτηση κοινωνικών θεμάτων και ζητημάτων με σκοπό να μεταμορφώσει τους μαθητές από παθητικούς δέκτες γνώσης, σε δημιουργούς και συμμετέχοντες στη γνώση. Αυτού του είδους η μάθηση σκοπεύει και στην κοινωνική αλλαγή, αφού δίνει την ευκαιρία στους συμμετέχοντες να ευαισθητοποιηθούν κοινωνικά και να σκεφτούν το όφελος μικρών αλλαγών στην κοινωνία, η οποία εξελίσσεται ραγδαία με τους όρους της παγκοσμιοποίησης, σε συνθήκες πολυπολιτισμικότητας και ευκαταίας διαπολιτισμικότητας.

Μια άλλη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στα Θεατροπαιδαγωγικά Προγράμματα και την εκπαίδευση είναι η ανάπτυξη κοινωνικο-ηθικών αξιών και στάσεων που επιτυγχάνεται από την εφαρμογή τους. Οι αξίες, οι στάσεις και τα συναισθήματα απαρτίζουν τη βασική υποδομή της κοινωνικής συμπεριφοράς, η ανάπτυξη της οποίας αποτελεί πρωταρχική επιδίωξη της εκπαίδευσης. Με αυτή τη προσέγγιση του συμμετοχικού κοινωνικού θεάτρου, τα Θεατροπαιδαγωγικά Προγράμματα βρίσκουν τις ρίζες τους στην κοινωνική θεωρία του Βραζιλιάνου παιδαγωγού Paulo Freire¹.

Η Παιδαγωγική Επιστήμη και το Εκπαιδευτικό Δράμα

Ο σχεδιασμός ενός Θεατροπαιδαγωγικού Προγράμματος γίνεται με παιδαγωγικά και ψυχολογικά κριτήρια έχοντας ως επίκεντρο το μαθητή και σκοπό την ενεργοποίησή του. Στη βιωματική προσέγγιση της γνώσης από το δράμα που ακολουθούν τα Θεατροπαιδαγωγικά Προγράμματα (στο εξής Θ.Π.) η αρχή της αυτενέργειας του J. Dewey² βρίσκει την απόλυτη έκφρασή της. Ο Dewey, εμπνεόμενος από τη φιλοσοφία του πραγματισμού, αναδεικνύει ως βασική αρχή της παιδαγωγικής του την εμπειρία του ατόμου. Η μάθηση δεν είναι αποτέλεσμα μόνο της αφαιρετικής σκέψης, αλλά, συγχρόνως, και της δράσης και της πράξης. Έτσι ο μαθητής και η εμπειρία του γίνονται το κέντρο και ο σκοπός του μαθήματος διαμορφώνεται από τα πραγματικά προβλήματα που τον απασχολούν. Αυτή είναι η αρετή των Θ.Π., δηλαδή η βιωματικότητα. Η εμπλοκή στις υποθετικές καταστάσεις του δράματος και η αναζήτηση, μέσα από τη βίωση των ρόλων, εφικτών λύσεων δίνει τη δυνατότητα στο

¹ Βλ. Coben, D., *Radical heroes: Gramsci, Freire and the politics of adult education*, Garland Publishing, Inc., New York 1998, σ. 8.

² Dewey, J., *Democracy and Education*, McMillan, New York 1916 και Dewey, J., *Experience and Nature*, Dover Publications, New York 1925.

μαθητή να αποκολληθεί από την πραγματικότητα και να δημιουργεί, χωρίς να υπάρχουν αληθινά πραγματικές συνθήκες. Πρόκειται για την αρχή της αισθητικής παραίτησης³. Στη δραματοποίηση, επίσης, υπάρχει επανάληψη και όπως επεσήμανε ο Freud⁴, ένα βίωμα, όταν επαναβιώνεται, τίθεται υπό έλεγχο και τέλος αφομοιώνεται. Αυτός που δρα, κατά την επανάληψη παύει να είναι θύμα της ταυτότητάς του έχει τη δυνατότητα να ελευθερωθεί από το παρελθόν του και μέσω μιας εναλλακτικής οπτικής να καθορίσει το παρόν του⁵. Αυτό συμβαίνει στα Θ.Π., όταν ζητούνται πειραματισμοί και λύσεις σε μια ιστορία. Έτσι στο παραστατικό μέρος κάποιου Θ.Π., μπορεί ο μαθητής να ενεργεί ως αποδέκτης ρατσιστικών σχολίων και να βιώνει με αυτό τον τρόπο πόσο σημαντικό για τον ίδιο και τους γύρω του είναι αυτό το πρόβλημα, το οποίο καλείται να λύσει σε ένα δραματικό-τεχνητό περιβάλλον. Σε κάποια άλλη δραστηριότητα που διαπραγματεύεται τη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών και τις επιπτώσεις τους, ο μαθητής γνωρίζει βιωματικά πώς νοιώθει ένας χρήστης, ποια προβλήματα αντιμετωπίζει και ποιες επιπτώσεις έχει η επιλογή του. Θα του δημιουργηθούν ερωτήματα και προβληματισμοί για τη δική του ζωή και επιλογές, θα “προβάρει” μια πραγματικότητα με ασφάλεια και θα οδηγηθεί πιθανώς στην αλλαγή ή διαμόρφωση στάσεων απέναντι στο πρόβλημα που διαπραγματεύεται.

Με αυτό τον τρόπο η εμπλοκή του μαθητή με την τέχνη του θεάτρου και η αισθητική γνώση οδηγούν, σύμφωνα με τον Bruner και τον Reid, στη θέαση του εαυτού του και του κόσμου⁶, ενώ προστατευόμενος από άσχημα συναισθήματα δρα με ασφάλεια και εκθέτει τη δημιουργικότητά του. Ο δρών δοκιμάζει νέες πραγματικότητες και μπορεί αυτό να μεταμορφώσει την πραγματικότητά του, να δικιμάσει να απελευθερωθεί από την κατάσταση που αισθάνεται, από τους φόβους και τις δυσκολίες επικοινωνίας του με τους άλλους και τις συνθήκες του περιβάλλοντος⁷. Μπορεί, τέλος, να προβάλει τις εμπειρίες του στους άλλους, να ταυτιστεί μαζί τους και να κατανοήσει το διαφορετικό, να επικοινωνήσει με τον άλλον⁸.

Με άλλα λόγια τα Θ.Π. έχουν βασικό στόχο να μεταφέρονται οι μαθητές από μια θεώρηση με βάση τη διπολική σχέση σωστό-λάθος σε μια πιο σφαιρική προσέγγιση. Δίνουν τα κατάλληλα ερεθίσματα, ανάλογα με την ηλικία ώστε να προκαλούν συζήτηση και κατ’ επέκταση δράση. Κατά την εφαρμογή τους οι μαθητές γίνονται από τη μια κοινοί των προβλημάτων που τους παρουσιάζονται, μέσω της εμπάθειας/συναίσθησης που λειτουργεί στο θέατρο, και από την άλλη ενεργοί θεατές, αφού καλούνται να πάρουν αποφάσεις και να επιλύσουν τα προβλήματα. Οι μαθητές/θεατές έτσι όπως το εννοεί ο Freire και το απέδειξε θεατρικά ο Boal. Όπως υποστηρίζει, αυτό που έχει σημασία τελικά δεν είναι ότι ο θεατής δρα στο φανταστικό ή πραγματικό πλαίσιο, αλλά το ότι δρα⁹. Με βάση την επιθυμητή δράση, η προσέγγιση των προβλημάτων περνά σε πιο υψηλό στάδιο.

³ Langer, S., *Feeling and Form*, Routledge and Keagen Paul, London 1953. Επίσης Cattanach, A., *Drama for People with special needs*, A&C Black, London 1996, σ.σ. 18-37.

⁴ Freud, S., *Jenseits des Lustprinzips*, χ.ε., Vienna 1920.

⁵ Kelly, G., *A Theory of Personality*, Norton Library, New York 1993.

⁶ Bruner, J., *On Knowing-Essays for the left hand*, Harvard University, 1962. Επίσης Reid, A., *Ways of Understanding and Education*, Heinemann, Singapore 2001.

⁷ Boal, A., *The Rainbow of Desire*, Routledge, London 1995.

⁸ Heathcote, D., *Drama as a Learning Medium*, National Education Association, Washington 1985.

⁹ Boal, A., *Theatre of Oppressed*, Pluto Press, London 1979.

Στη Βρετανία τα Θ.Π. έφεραν τους μαθητές αντιμέτωπους με θέματα και προβλήματα για τα οποία έπρεπε να αποφασίσουν οι ίδιοι τι είναι σωστό και τι λάθος, επιστρατεύοντας αξίες, εμπειρίες και ιδεολογίες προσωπικές, τις οποίες μάλιστα, στην ομάδα, αναγκάζονται να τις υποβάλλουν σε κρίση και να αναζητήσουν την αποδοχή, μέσα σε ένα κλίμα αλληλεπικοινωνίας και ισοτιμίας. Τέτοια θέματα ήταν η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, ο ρατσισμός, η βία στο σχολείο κλπ.

Στα Θ.Π. συγκλίνουν, ακόμη, οι θεωρίες του Piaget και του Vygotsky, κάτι που απασχολεί έντονα τη σύγχρονη Παιδαγωγική¹⁰. Χρησιμοποιούν αρχές μιας ψυχοκοινωνιολογικής προσέγγισης, η οποία συνθέτει τη ψυχολογική διάσταση που τόνισε ιδιαίτερα ο Piaget¹¹ με την κοινωνική διάσταση που τόνισε ιδιαίτερα ο Vygotsky¹². Ο μαθητής στην ευρύτερη ομάδα αλλά και στην υποομάδα, όπου δουλεύει με τους συμμαθητές του, εξελίσσεται και εντάσσεται εξαιτίας του κοινωνικού πλαισίου στο οποίο είναι ενταγμένος, σύμφωνα με τις αρχές της ατομικής, εσωτερικής σκέψης στη συλλογική, εξωτερική επικοινωνία και δράση. Ταυτόχρονα όμως δεν αντιγράφει το περιβάλλον, αλλά οικοδομεί προσωπικά τη γνώση, όπως τονίζει ο Piaget. Η έμφαση βρίσκεται στην άμεση εξωτερική κοινωνική παρέμβαση και όχι στην εσωτερική ατομική σύγκρουση. Το άτομο δηλαδή μέσα από την επικοινωνία του με το κοινωνικό περιβάλλον, οικειοποιείται το κοινωνικά παραχθέν γνωστικό προϊόν, που απαρτίζεται από γνωστικά εργαλεία, καθιερωμένες διαδικασίες και αποδεκτές στάσεις. Η οικειοποίηση, σύμφωνα με το Vygotsky, δε γίνεται με μια διαδικασία άμεσης αφομοίωσης από το μαθητή των γνωστικών προϊόντων της κοινωνικής παραγωγικής, αλλά μέσα από μια διαλεκτική διαδικασία μετασχηματισμών που πραγματοποιεί το άτομο, καθώς επιχειρεί να εντάξει τα κοινωνικά στοιχεία μέσα στα προϋπάρχοντα ατομικά στοιχεία. Αντίστοιχα λειτουργεί και το στοιχείο της κρίσης, αφού το κοινωνικό προϊόν το διαμορφώνει και το ίδιο το υποκείμενο, μέσα από την αλληλεπίδραση κατά τη διαδικασία της μάθησης¹³. Άλλωστε αυτό που είναι σημαντικό στα Θ.Π. είναι ότι δε δίνονται λύσεις από κανέναν παρά μόνο από τους μαθητές. Επιπλέον, στο τέλος δεν επιλέγεται η καλύτερη ή η πιο σωστή λύση, αλλά παραμένει το πρόβλημα για να το οικειοποιηθεί ο καθένας και να το λύσει με τον πιο εποικοδομητικό τρόπο. Στη διαδικασία αυτή ο ρόλος του δασκάλου, δυνάμει θεατροπαιδαγωγού, είναι διευκολυντικός, όπως τον θεωρεί και ο Piaget¹⁴. Συγχρόνως, ο ρόλος του δράματος είναι καθοριστικός, αφού στην πρακτική εφαρμόζει τις θεωρίες των δύο παιδαγωγών στην επεξεργασία δραματικών καταστάσεων με την ομάδα, στη λήψη αποφάσεων και στη λύση προβλημάτων μέσα από ομαδική συζήτηση σχετική με το θέμα του παραστατικού μέρους του προγράμματος, που βιώνουν οι μαθητές.

Στο ρόλο των δασκάλων, στη σχέση με τους μαθητές και τις ομάδες τους, ισχύει η έννοια του “πλαισίου στήριξης”, όπως αναπτύχθηκε από τους Wood, Bruner και Ross¹⁵. Υποβοηθούν τις ομάδες μέσα από το κέντρισμα του ενδιαφέροντος, την

¹⁰ Ματσαγγούρας, Η., Στρατηγικές Διδασκαλίας, Η Κριτική σκέψη στη Διδακτική Πράξη, Gutenberg, Αθήνα 2001, σ.σ. 119-125.

¹¹ Piaget, J., μτφ. Λογοθέτη, Γ., Ψυχολογία και επιστήμη, Αθήνα 1981.

¹² Vygotsky, L., μτφ. Μπίκου, Α. & Βοσνιάδου, Σ., Νους στην Κοινωνία, Gutenberg, Αθήνα 1997.

¹³ Tudge, J. & Rogoff, B. «Peer influences on Cognitive Development» στο Bruner, J. & Bornstein, H. (επιμ.), Interaction in Human Development, Erlbaum, New Jersey 1989.

¹⁴ Για τη σύνδεση των δύο θεωριών, βλ. Tryphon, A. & Voneche, J. (επιμ.), Piaget-Vygotsky: The Social Genesis of Thought, Psychology Press, East Sussex 1996.

¹⁵ Wood, D., Bruner, J. & Ross, G., «The Role of Tutoring in Problem Solving», Journal of Child Psychology, 17, 1976, σ.σ. 34-54.

ανάδειξη σημαντικών πλευρών του θέματος και την επίδειξη τρόπων σκέψης και δράσης προσφορών για την ολοκλήρωση του έργου και την αντιμετώπιση των δυσκολιών. Ο ρόλος τους δεν είναι καθοδηγητικός, αλλά παρωθητικός και στηρίζεται στη διαθεματική επικοινωνία και την ενεργητική συμμετοχή του μαθητή στην όλη διαδικασία.

Μεθοδολογία και εφαρμογή Εκπαιδευτικού Δράματος

Στη δεκαετία του 1980 ο Βραζιλιάνος Augusto Boal εισήγαγε τη φιλοσοφία του Forum Theatre όπου ο θεατής μετατρέπεται σε πρωταγωνιστή της θεατρικής πράξης, αρκεί να εξαλειφθεί ο αόρατος τοίχος που υπάρχει μεταξύ της πλατείας (θεατή) και της σκηνής (δράση). Όπως στην *Αγωγή του Καταπιεσμένου* του παιδαγωγού Paulo Freire¹⁶, από τα διδάγματα του οποίου επηρεάστηκε ο Boal, έτσι και στο θέατρο, για να μπορέσει να πρωταγωνιστήσει και στην πραγματική του ζωή. Ο Boal προσπάθησε να μετατρέψει τη μετωπική σχέση θεατή και σκηνής, τις σχέσεις δηλαδή εξουσίας που επιβάλλει το παραδοσιακό θέατρο μεταξύ εκείνου που κατέχει και εξιστορεί την αλήθεια και εκείνου που έρχεται για να την πληροφορηθεί. Αυτή τη σχέση τη μετέτρεψε σε μια διαλεκτική σχέση αλληλεπίδρασης. Το θέατρο για τον Boal μπορεί να γίνει εργαλείο συλλογικής κοινωνικής απελευθέρωσης. Προσφέρει ένα χώρο πρόβας, όπου δοκιμάζονται από το θεατή οι δυνατότητες που έχει ο καθένας μέσα του και που ίσως δεν είχε φανταστεί, κριτικής δράσης και τελικά απελευθέρωσης από ό,τι τον καταπιέζει και όπου έμπρακτα προβάρονται οι στρατηγικές αντίδρασης και αποτίναξης κάθε μορφής καταπίεσης.

Το Forum Theatre είναι ένα είδος εναλλακτικού θεάτρου που μπορεί να πραγματοποιηθεί όχι μόνο σε θέατρα αλλά και σε άλλα μέρη όπως σχολεία. Μπορεί να παρουσιαστεί είτε από επαγγελματίες ηθοποιούς είτε από οποιονδήποτε άλλον, ο οποίος δε χρειάζεται να έχει την απαραίτητη εκπαίδευση.

To Forum Theatre στο σχολείο

Το Forum Theatre βασίζεται σε αληθινές ιστορίες που διηγούνται οι συμμετέχοντες μαθητές, στις οποίες καταγράφεται μια στιγμή βίας και καταπίεσης που έμεινε ανεξίτηλη στη μνήμη τους, γιατί δεν μπόρεσαν να αντιδράσουν, αν και το επιθυμούσαν. Αυτές οι εμπειρίες μπορεί να αναφέρονται στο χώρο του σχολείου, της οικογένειας, της γειτονιάς, κλπ. Στόχος είναι να δοθεί στο πρόβλημα που εξιστορείται μία γενική και αναγνωρίσιμη από όλους μορφή, με κοινωνική διάσταση και αυτή να δραματοποιηθεί. Το Forum Theatre δεν είναι ψυχόδραμα, διότι έχει διαφορετικούς στόχους από αυτό. Στο ψυχόδραμα εξετάζονται προσωπικά προβλήματα ψυχολογικής φύσης, χωρίς την κοινωνική τους διάσταση. Το Forum Theatre ξεκινάει από το προσωπικό θέμα για να ασχοληθεί με το γενικότερο, την καθολική δηλαδή διάσταση του προσωπικού. Κατά τη διαδικασία, ο κάθε συμμετέχων αναδύει από τη μνήμη του μια ιστορία καταπίεσης, με πρωταγωνιστή τον εαυτό του ως “Καταπιεζόμενο” και κάποιους ή κάτι να τον καταπιέζουν. Εφόσον ο “Καταπιεζόμενος” – πρωταγωνιστής δεν πετυχαίνει να αντιδράσει στην καταπίεση του “Καταπιεστή ή των Καταπιεστών” – ανταγωνιστών, οι ιστορίες αυτές έχουν μια άσχημη κατάληξη, η οποία βέβαια εξιστορείται και, στη συνέχεια, δραματοποιείται. Σε αυτό το είδος θεάτρου κάποιος

¹⁶ Βλ. Freire, P., μτφ. Κρητικός, Γ., Η αγωγή του καταπιεζόμενου, Κέδρος, Αθήνα 1977.

εκπαιδευτικός έχει το ρόλο του διαμεσολαβητή, του “Joker”, ο οποίος συντονίζει τη διαδικασία και στέκεται μεταξύ του μαθητικού κοινού και των ηθοποιών. Αφού λοιπόν γίνει η δραματοποίηση της εμπειρίας και παιχθεί, ο Joker ζητά τη συνδρομή του μαθητικού κοινού, που παρακολουθεί τα δρώμενα. Η συνδρομή έγκειται στην κριτική του προβλήματος και στην πιθανή αναζήτηση λύσης. Με αυτή την προτροπή, η ιστορία ξαναπαίζεται και οι θεατές, που παρακολουθούν, μπορούν να διακόψουν τη δράση, λέγοντας “στοπ”. Όταν κάποιος διακόπτει, οφείλει να εκφράσει τη διαφωνία του με τη συμπεριφορά του “Καταπιεζόμενου” – πρωταγωνιστή, αν βέβαια υφίσταται αυτή. Σε περίπτωση που σταματήσει κάποιος τη δράση, προτείνει μια λύση, μια άλλη στρατηγική, που να ανατρέπει την αδικία ή μια συμπεριφορά, που να προκαλεί την αδικία. Τότε οι ηθοποιοί της ομάδας επιχειρούν να δραματοποιήσουν την πρόταση όσο πιο επιτυχημένα γίνεται και ο “Καταπιεσμένος” – πρωταγωνιστής, αλλάζει στη διάρκεια της σκηνής ανάλογα με τις προτάσεις. Είναι κατανοητό ότι αυτές οι διεργασίες δεν είναι εύκολες, γιατί υπάρχουν οι πιθανότητες οι προτάσεις των θεατών να είναι συγκεκριμένες ή να επιδέχονται πολλών ερμηνειών. Για παράδειγμα η προτροπή: “γίνε πιο επιθετικός/ή”. Μπορεί επίσης ο θεατής να σηκωθεί από τη θέση του, να διασχίσει τον αόρατο τοίχο που χωρίζει το κοινό από τη σκηνή και να αντικαταστήσει τον “Καταπιεσμένο”. Η ανάληψη μιας τέτοιας πρωτοβουλίας δεν είναι εύκολη υπόθεση. Απαιτείται αποφασιστικότητα και θάρρος, αλλά συνήθως χρειάζεται να γίνει απλά η αρχή και σε αυτό είναι σημαντικός ο ρόλος της ομάδας. Η πρωτοβουλία του θεατή έχει σκοπό να προτείνει τη λύση που έχει σκεφτεί όχι μόνο με λόγια, αλλά και με συγκεκριμένες θεατρικές πράξεις και έτσι να μεταβληθεί από παθητικός θεατής (spectator) σε spect-actor, θεατή-ηθοποιό. Για αυτή την πράξη δεν είναι απαραίτητο να έχει εμπειρία ως ηθοποιός και γι’ αυτό είναι φυσικό κανείς να νιώθει αμηχανία ή τρακ. Δεν απαιτείται ταλέντο, μόνο ιδέες για να λυθεί αποτελεσματικά το πρόβλημα, που παρουσιάζεται. Αν δεν πάρει κάποιος πρωτοβουλία να προτείνει αλλαγές, τότε η ιστορία θα επαναληφθεί όπως την πρώτη φορά και ο “Καταπιεσμένος” θα επιβληθεί ξανά. Οπότε τα συναισθήματα των θεατών, τα οποία είναι οργή και θυμός θα παραμείνουν ίδια. Η ιστορία ξαναπαίζεται τόσες φορές, όσες είναι οι προτάσεις του κοινού, οι οποίες πολλαπλασιάζονται και δοκιμάζονται κάθε φορά στην πράξη. Μέσα από τη θεατρική πράξη και τις δραματοποιήσεις εξερευνείται αποτελεσματικά η πηγή του προβλήματος και οι εναλλακτικές προτάσεις για την αντιμετώπιση της βίας και της καταπίεσης. Ενδιάμεσα πραγματοποιούνται συζητήσεις, προκαλούνται διαφωνίες, ακόμα και διενέξεις, οι οποίες μετουσιώνονται σε προτάσεις-λύσεις, που οι θεατές και ηθοποιοί μπορεί να μην είχαν σκεφτεί μέχρι εκείνη τη στιγμή.

Όλη αυτή η διαδικασία διέπεται από κάποιους κανόνες: α) δε γίνονται αποδεκτές οι “μαγικές” λύσεις, π.χ. να εξαφανιστεί ένα πρόσωπο, β) δεν μπορούν να αντικατασταθούν οι “Καταπιεστές” από τους θεατές, μόνο ο “Καταπιεζόμενος” γ) οι “Καταπιεστές”, σε κάθε αντικατάσταση του “Καταπιεζόμενου” αλλάζουν συμπεριφορά μόνο αν υπάρχει λόγος και δ) οι λύσεις που προτείνονται γίνονται δεκτές, όταν σέβονται την ιδιοσυγκρασία και τα πιστεύω του “Καταπιεζόμενου”. Αυτό σημαίνει ότι οι θεατές, που προτείνουν λύση και αναλαμβάνουν δράση, δρουν με βάση την κυρίαρχη ιδεολογία του προσώπου που ερμηνεύουν, χωρίς να επεμβαίνουν στη βασική του άποψη για τα πράγματα. Δεν κάνουν δηλαδή καταγιστικές αλλαγές, σύμφωνα μόνο με τη δική τους κριτική, αλλά εξερευνούν τα περιθώρια του ίδιου του ήρωα, σεβόμενοι τον κοινωνιοπολιτιστικό του κόσμο. Ο Joker έχει σημαντικό ρόλο σε αυτή τη διαμεσολάβηση. Όταν μάλιστα ακούγονται

«μαγικές» λύσεις, βρίσκεται εκεί για να προτρέψει τους θεατές για την επινόηση άλλων λύσεων¹⁷.

Το Forum Theatre ξεκινά πάντα με την υπόθεση ότι αυτή η ενέργεια και οι ιδέες που προκύπτουν από τη θεατρική πράξη μπορούν στην πραγματικότητα να εμπλουτίσουν την καθημερινή ζωή με λύσεις. Μπορούν να ενδυναμώσουν ενεργητικά τους θεατές στην αντιμετώπιση των όποιων «Καταπιεστών». Γι' αυτό και το θέμα έχει πάντα σχέση με την πραγματικότητα που βιώνουν οι συγκεκριμένοι θεατές. Το θέατρο μετατρέπεται έτσι σε ένα πεδίο όπου ανακαλύπτεται πρωταρχικά ο τρόπος σκέψης των θυμάτων και των θυτών, υποβάλλονται σε κριτική, προβάρονται αλλαγές και δοκιμάζονται οι θεωρίες και οι ιδεολογίες στην πράξη. Πεδίο, όπου πραγματώνεται η αυτογνωσία και προκαλείται η προσωπική και κοινωνική συνείδηση, μέσω του «πολλαπλού καθρέφτη» που παρέχει το βλέμμα των άλλων. Προσφέρονται πρόβες ζωής στους θεατές που μπαίνουν στη διαδικασία ρόλων, σε μια υποθετική κατάσταση και μοιράζονται τις εμπειρίες τους με όλα τα μέλη της ομάδας, μαθαίνοντας σε μία ελεύθερη ατμόσφαιρα μάθησης, στο σχολικό τους περιβάλλον, το ρόλο τους στην κοινωνία.

Ο εκπαιδευτικός – «Joker» και οι εμπυχωτές ηθοποιοί δε μεταδίδουν γνώση, αλλά βοηθούν το μαθητή να συστηματοποιήσει τον τρόπο που κρίνει τα πράγματα, να αναλύσει τη σκέψη του, να συνειδητοποιήσει το δικό του σύστημα θεώρησης και προσέγγισης του κόσμου και των ανθρωπίνων σχέσεων. Ο ρόλος των μαθητών είναι ενεργητικός, με προαπαιτούμενα την ισότιμη συμμετοχή όλων στην ομάδα, την ισότιμη αντιμετώπιση γενικότερα, την αναγνώριση και το σεβασμό των δικαιωμάτων, την ενθάρρυνση και την ενίσχυση. Κάθε μαθητής οποιασδήποτε προέλευσης, κοινωνικής ή πολιτισμικής έχει την αξία του στο διάλογο και στη διάδραση που συντελείται. Πρόκειται πραγματικά για μια ουσιαστική δημοκρατική λειτουργία της ομάδας.

Προσεγγίζονται βιωματικά, μέσα σε ευέλικτες συνθήκες μάθησης, οικεία κοινωνικά ζητήματα όπως του ρατσισμού, της σχολικής βίας κλπ., χωρίς να επιφορτίζεται ο μαθητής ιδεολογικά και ηθικιστικά. Ο μαθητής είναι ελεύθερος να σκεφτεί τη φύση των συγκρούσεων, τη δυναμική τους και να κατανοήσει πως οι συγκρούσεις αποτελούν μέρος μιας εποικοδομητικής ανάπτυξης¹⁸. Μέσα στο ίδιο πλαίσιο ο μαθητής είναι σε θέση να συζητήσει, να αποφασίσει, να προτείνει και, ουσιαστικά, να καθορίσει την εξέλιξη μιας ιστορίας, τις αποφάσεις του πρωταγωνιστή, τις πρωτοβουλίες που σχετίζονται με τα διλήμματα, που τίθενται κάθε φορά. Με το παίξιμο ρόλων, τη μεταφορά, τους συμβολισμούς, τους αυτοσχεδιασμούς, τη συζήτηση ο μαθητής κατανοεί σε βάθος μια ποικιλία από κοινωνικούς ρόλους και επικοινωνεί με τον άλλον, τον ξένο, τον οποίο κάνει οικείο. «Αν για παράδειγμα, το θέμα του προγράμματος είναι η ξενοφοβία, θα μπορούσε η έμφαση να δοθεί στη φιλοξενία και την πολιτισμική εκπαίδευση με στόχο την προετοιμασία των μαθητών να κατανοήσουν την πολιτισμική ποικιλία της σύγχρονης κοινωνίας, τα ήθη, τα έθιμα, τις αξίες, τις παραδόσεις και την τέχνη των άλλων λαών»¹⁹. Μία αγαστή δημοκρατική διαδικασία που εκπαιδεύει εκτός των άλλων και πολιτικά τους μελλοντικούς πολίτες, οι οποίοι μέσω της διανοητικής και ηθικής προσπάθειας που

¹⁷ Boal, A., 1979, ό.π. σ.σ. 19-74.

¹⁸ Jones, T.S., «Conflict Resolution: The Field, the Findings, and the Future», Conflict Resolution Quarterly, vol. 22, no. 1-2, 2004, pp. 233-267.

¹⁹ Σέξτου, Π., Θεατρο-παιδαγωγικά προγράμματα στα σχολεία, Μεταίχμιο, Αθήνα 2005, σ.σ. 143.

καταβάλλουν στο δρώμενο με την έννοια της ηθικής αλληλο- και διά-δρασης, μυσούνται στη δημοκρατική ζωή, μαθαίνουν να ακούν τον άλλο και να ακούγονται από τους άλλους, να σέβονται και να τους σέβονται. Αυτή η οικοδόμηση της ταυτότητας του πολίτη συνδέεται με το σεβασμό της διαφοράς και την επιδίωξη ισότητας στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Freire, P. (1974). *Η αγωγή του καταπιεζόμενου* (Μετ. Γιάννης Κρητικός). Αθήνα: Κέδρος.

Freire, P. (2006). *Δέκα επιστολές προς εκείνους που τολμούν να διδάσκουν* (Μετ. Τάσος Λιάμπας). Αθήνα: Επίκεντρο.